

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Masarykův postoj k náboženství

Šárka Halámová

Bakalářská práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Šárka Halámová**
Osobní číslo: **H12209**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Masarykův postoj k náboženství**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Úvod Masaryk jako křesťan - víra v prozřetelnost Filosofie a theologie Přesvědčení, víra a věda
Boj proti theokracii Masaryk ve sporu s křesťanstvím Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Kohák, E.: Domov a dálava

Masaryk, T.G.: Moderní člověk a náboženství

Masaryk, T.G.: V boji o náboženství

Masaryk, T.G.: Sebevražda

Machovec, M.: Tomáš Garrique Masaryk

Čapek, K.: Hovory s T.G.Masarykem

a další dle vývoje práce

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Aleš Prázný, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

6. srpna 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2016

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSC.
děkan

L.S.

Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. listopadu 2015

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Pardubicích, dne 15. 8. 2017

.....

Šárka Halámová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat zejména vedoucímu bakalářské práce, jímž byl doc. PhDr. Aleš Prázný, Ph.D., který mi pomohl cennými radami a připomínkami.

Poděkování patří rovněž i mojí rodině, která mě během celého studia podporovala.

Šárka Halámová

ANOTACE

Tato práce je věnována problematice náboženství v dílech T. G. Masaryka, především v období let 1881–1904, tedy v době, kdy se třídily veškeré Masarykovy postoje a přesvědčení. Masarykovy názory na náboženství se postupně odkrývaly, a to zejména v jeho habilitačním spise *Sebevražda*. V práci se nejvíce zaměřuji na otázku nového náboženství, jehož vzniku předcházela společenská krize. Masaryk proto vytvořil koncept pro nové náboženství, který by naplnil požadavky moderního člověka, u kterého došlo ke ztrátě víry v křesťanské instituce. Moje práce poukazuje na Masarykovu kritiku křesťanství, věnuje se i otázce Boha, Ježíše, dále teologii a obnově mravnosti. Hlavní téma mé práce je věnováno důvodům sebevraždy ve společnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kritika křesťanství, nové náboženství, morálka, demokracie.

TITLE

Masaryk's Attitude Towards Religion

ANNOTATION

This thesis is devoted to the issue of religion in the works of T. G. Masaryk, primarily in the period 1881 – 1904, i.e. the time when all Masaryk's attitudes and beliefs were being organized and classified. Masaryk's views on religion were gradually being revealed, especially in his habilitation work called *Suicide*. In the thesis the author particularly focuses on the issue of a new religion, the emergence of which was preceded by a long crisis. Masaryk thus created the concept for the new religion which would satisfy the requirements of a modern man who had lost faith in Christian institutions. Furthermore, this thesis refers to Masaryk's criticism of Christianity. It deals with the issue of God, theology, Jesus and the restoration of morality as well. The main topic of the thesis is devoted to the reasons for suicide in the society.

KEYWORDS

The criticism of Christianity, the new religion, morality, democracy.

Obsah

ÚVOD	9
1. MASARYK JAKO KŘESŤAN – VÍRA V PROZŘETELNOST	13
1.1 CESTA KE KATOLICKÉ VÍŘE	13
1.2 MASARYK, VÍRA V PROZŘETELNOST	15
1.3 SYNERGISMUS	15
2. FILOSOFIE A TEOLOGIE	16
2.1 MASARYKOVA FILOSOFIE	16
2.2 VĚDA, FILOSOFIE A SVOBODA	16
2.3 BŮH A TEOLOGIE	17
2.4 VZTAH K JEŽÍŠI	18
2.5 NÁBOŽENSKÁ OTÁZKA	19
3. PŘESVĚDČENÍ, VÍRA, VĚDA	21
3.1 O PŘESVĚDČENÍ, VÍŘE, ROZUMU	21
3.2 O DUŠI	21
3.3 O BOŽÍM ŘÁDU	22
3.4 O VĚČNOSTI	22
3.5 O VĚDĚ	22
4. BOJ PROTI TEOKRACII	24
4.1 KRIZE VÍRY VE SVĚTĚ I V ČECHÁCH	24
4.2 MASARYKOVO NOVÉ NÁBOŽENSTVÍ	24
4.3 CÍRKEV NA POMEZÍ 19. A 20. STOLETÍ	26
4.4 SEBEVRAŽDA JAKO DUCHOVNÍ KRIZE VE SPOLEČNOSTI	26
4.5 DEMOKRACIE, HUMANITA A VÍRA	28
4.6 ÚKOL DEMOKRACIE	30
5. MASARYK VE SPORU S KŘESŤANSTVÍM	31
6. ZÁVĚR	33
7. PRAMENY A LITERATURA:	34
LITERATURA PRIMÁRNÍ	34
LITERATURA SEKUNDÁRNÍ	34
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	34
PŘÍLOHY:	I

ÚVOD

Filosofie nebyla Masarykem vždy chápána jako systematická teoretická tvorba, ale především jako součást praktické reflexe o naléhavých problémech soudobého člověka a společnosti, úvah o krizích a o cestách k jejich řešení. Strídavě u něho vystupují do popředí dva trvalé, navzájem se propojující a doplňující komponenty: filosofie člověka a filosofie dějin.¹ Celým Masarykovým životem jsou prostoupeny náboženské otázky, kterými se intenzivně zabýval. Jiří Bednář vše sumarizoval ve své knize s názvem *Vývoj Masarykovy náboženské filozofie*.

Ve svých začátcích, v rozmezí let 1881–1900 byl Tomáši Masarykovi podle Jiřího Bednáře hodně blízký náboženský existencialismus. Masaryk řešil i svoji osobní víru, což nakonec vyústilo k přestoupení z římskokatolické do reformované církve (1880). V tomto období se proti církvi a křesťanství téměř neohrazoval.

Mezi roky 1900–1914 lze již u Masaryka pozorovat změnu postoje. Začal vystupovat proti církvím, zejména té katolické. V této době neměl Masaryk příliš mnoho stoupenců. Jeho podporovatelé se utvořili převážně z řad intelektuálů, pevně však za ním stáli, a tak mohl Masaryk se svými názory vystupovat velmi nekompromisně.

Na konci svého života byl brán převážně jako státník, a tak si nemohl dovolit prezentovat veřejně svoji osobní náboženskou víru. Masaryk tedy ustoupil od kritického posuzování (tj. antiklerikálních výroků)². Svým obratem a ústupem od kritizování církve se nasměřoval „dovnitř“ ke všehochuti hloubání a k činnosti vedené Prozířetelností, což ukázal, když sepsal *Světovou revoluci* (1925). Byl pobídnut, aby realizoval „nové náboženství“, to však nepřijal.

Masaryk habilitoval svým spisem *Sebevražda* (1881), ve kterém zdůraznil gnozeologické pochybnosti vyvolané nepřítomností náboženství a jinými zápornými vlivy. Prokázal, že se výše vzdělání u jednotlivců na výskytu sebevražd podílela. K problematice náboženství se Masaryk vrátil ještě v *České otázce* (1892) a později v pokračování tetralogií spisů o *České otázce* (1895). Problém marxismu řešil v *Otázce sociální* (1898). Tato práce se náboženství týká jen okrajově, ne však nepodstatně.

Pojednání o smyslu lidského života, etickém a mravním najdeme v *Ideálech humanitních* (1901) a *Mravních zákonech* (1923). V polovině 90. let 19. století napsal Masaryk práce o

¹ [11-01-2010]. URL: <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>>

² Klerikalismus – směr v politice (vůči kterému se Masaryk jasně vymezuje), který se přes církve snaží ovlivnit veřejnou moc a politický život v zemi.

Otázce sociální (1898) či o *Janu Husovi* (1896). Jedná se o nikdy nedokončený soubor esejí, který obsahoval Masarykovy náboženské myšlenky. Masarykův časopis *Naše doba* vyšel knižně pod názvem *Moderní člověk a náboženství* (1896–1898). Masaryk se v něm vyjadřoval k duševnímu stavu moderního člověka. Nejvíce konkrétní ve vztahu k náboženství byl Masaryk dle mého názoru v souboru přednášek z roku 1904 vydaného pod názvem *V boji o náboženství* (1904). Nejradikálnější projev Masaryka týkající se náboženské problematiky byl uveden v *Amerických přednáškách* (1907). Masarykovy náboženské myšlenky jsou rovněž shrnuty do spisů *Rusko* a *Evropa* (1913), kde už ustupuje kritika titanismu, který měl být vzpourou proti Bohu v bitvě demokracie versus teokracie.³

Téma Masarykova postoje k náboženství jsem si zvolila proto, že se dlouhodobě zajímám o Masarykovo myšlení. Má práce mi umožnila částečně prozkoumat jeho vztah k náboženství, církvi a teologii. Také se věnuji jeho vztahu k Ježíši. Pokusím se nastínit spojitost mezi náboženstvím, ztrátou víry a sebevraždností. Zabývám se také Masarykovou krizí moderního člověka a hledáním nové duchovní náplně. Nelze se nezmínit, že je v práci obsaženo i Masarykovo pojetí náboženské svobody, demokracie, humanity a ideál nového náboženství.

Masaryk soustavně bojoval proti církevní formálnosti, násilí a státnímu útlaku ve věcech teologických, jakožto i proti náboženskému mýtu a tradicionalismu.

Stanislav Polák upozornil ve svém díle *Masarykovo náboženství* na skutečnost, že Masaryk sám nikdy nedokázal sepsat o náboženství kompaktní dílo a jeho postoje jsou vyjádřeny v jednotlivých publikacích. V první polovině devadesátých let měl Masaryk touhu napsat o svém náboženství ucelený spis, postupem času si však uvědomil, že vyslovit se k víře je nelehkým úkolem.⁴

Práce sestává z pěti kapitol.

Úvodní část představuje křesťana Masaryka a jeho víru v Prozřetelnost. Sám Masaryk se vyznal, že byl od dětství velmi zbožným, zejména díky vlivu své matky, kterou vnímal jako inteligentní, bystrou ženu vyznávající křesťanství.⁵

Masarykovy náboženské názory se utvářely individuálně v průběhu času. Na základě četby a osobní zkušenosti se Masaryk vždy zamýšlel nad důležitými otázkami, neuznával však nepromyšlené, zautomatizované dogma církve, ke které náležel. Přesto nikdy nepřestal věřit, že účast na jeho životě má Boží prozřetelnost. Kdykoliv se ocitl v těžké životní situaci a musel

³ NEŠPOR, Zdeněk. R. *Ne/náboženské naděje intelektuálů*. Praha: Scriptorium, 2008, s. 60 a 66.

⁴ POLÁK, Stanislav. *Masarykovo náboženství*: In: *Masarykův sborník X*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 28.

⁵ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 12 a 20.

se nějak rozhodnout, byl si vědom toho, „že jde-li člověk za svým slušným cílem, nemůže zůstat bez pomoci“.⁶ Masaryk vyzdvihl okamžiky ve svém životě, ve kterých se věci vyvíjely jinak, než původně chtěl, a posléze ze samotného výsledku usoudil a pochopil, že se vše ubírá správným směrem.

Druhá kapitola se zaměřuje na Masarykovu filosofii a teologii. Josef Lukl Hromádka je přesvědčený, že nelze pochopit Masarykovo pojetí náboženství bez znalosti jeho filosofie.⁷ V náboženství Masaryk našel promyšlenou teorii, ve které dle jeho názoru, nejde jen o pouhé rozpoložení mysli, snění či citové zahoření, které není prostým prožitkem ani zkušeností. Masaryk za všech okolností hledal pravdu, lásku a mravnost. Po náboženství vyžadoval odůvodnění všech přesvědčení víry. Hromádka v tom pak spatřoval Masarykovu filosofickou významnost.⁸ Podle něj zpomaluje Masarykovo náboženství smýšlení pozitivistické, a to s okolnostmi filosofickými, a proto je hlavní teologické téma Masarykem rozebráno dosti povrchně a nevybočuje z roviny našeho světa. Do role opozice stavěl Boha vědy či filosofie a teologického Boha s církevní tradicí. Masaryk měl na mysli individuálního Boha, jenž nevěří slepě, pro něho nauka o Bohu předpokládala vědeckost, ale jeho vlastní Bůh byl jiný, nebyl to ten teologický.⁹

Třetí část práce vypovídá o Masarykově přesvědčení, víře a vědě. Náboženství znamená přesvědčení o Boží existenci, náboženství je víra a nepochybování, zdůraznil Masaryk. Víru v Boha obhajoval pouze racionálními argumenty. V prvním teologickém důkazu Masaryk tvrdil: „Účelnost světa, života, historického dějstva, našeho poznání i mravního úsilí mě vede k uznání stvořitele a ředitele všeho...“¹⁰ Bůh je pro Masaryka duchovní, nekonečně dokonalou osobní bytostí. Druhý kosmologický argument teismu Masaryk postavil na předpokladu: „bez prvé příčiny, bez prvního tvůrce a hybatele nemůžeme rozumět vzniku, pohybu a vývoji veškerenstva.“¹¹ Nedokázal ale spolehlivě vysvětlit, co mohlo být počátkem prvních příčin. Odpověď na otázku, kdo je stvořitelem Boha, není možno v knize dohledat, jelikož ji Masaryk nezodpověděl. Masarykův Bůh je pro vědu hypotetický, rovněž tak je pro ni hypotézou i náboženský systém. Masaryk jde ještě dál, uznával existenci duše, včetně její nesmrtnosti.¹² K víře a vědě se Masaryk vyslovil následovně: „Proti sobě stojí na jedné straně věda s vědeckou

⁶ POLÁK, Stanislav. *Masarykovo náboženství*. In: *Masarykův sborník X*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 30.

⁷ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*. Brno: L. Marek, 2005, s. 127.

⁸ *Ibidem*, s. 127.

⁹ *Ibidem*, s. 128 a 129.

¹⁰ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 242.

¹¹ *Ibidem*, s. 244.

¹² *Ibidem*, s. 244 a 245.

filozofií, pro niž je zkušenost a rozum pramenem všeho poznání, a na druhé straně církevní teologie, která za zdroj správného poznání prohlašuje zjevení a církevní autoritu.“¹³

V předposlední čtvrté části se věnuji Masarykovu boji s teokracií. Jelikož je to téma rozsáhlé, shrnuji je a více se věnovat problematice Masarykova nového náboženství.

Závěr je věnován sporu Masaryka s křesťanstvím. Katolická církev se snažila mít i velký politický vliv. K tomuto Masaryk uvedl: „Stát a církev se státním náboženstvím tvoří jeden celek, organisovanou teokracii. Jednota trůnu a oltáře, z Boží milosti, to nejsou jen okrasná rčení, tj. brutální skutečnost.“¹⁴ Pro Masaryka se stala katolická církev v jádru nedemokratickou, protože úzce spolupracovala s autokratickými mocnostmi, které využívaly k dosažení legitimacy stávajícího režimu.

Na přelomu 19. a 20. století dochází ze strany Masaryka ke kritice křesťanské věrouky. Masaryk si přál osvobodit školy od vlivu církví. Nelíbilo se mu na nich, že se při výuce opíraly o dávno nepřijatelné pověry, omyly a dogmata. Například i papežskou neomylnost.

Konflikty s římskokatolickou církví nicméně doprovázely Masaryka po celý život. Kritické výroky vůči církvi zazněly v Masarykových přednáškách, které roku 1904 vyšly pod názvem *V boji o náboženství* a rovněž v přednáškách, které byly později uvedeny pod názvem *Americké přednášky*.¹⁵

Masarykův postoj k náboženství je velmi obsáhlý; lze psát o jeho vztahu k náboženskému životu, jeho postoji k církvi či teologii. Rozhodla jsem se zaměřit se na jeho postoj k náboženství v období mezi roky 1881 až 1904 s ohledem na stěžejní Masarykovo dílo *Sebevražda*, v němž poukazuje na problémy náboženství, a proto se tomuto spisu věnuji ve své práci nejvíce.

Další knihou, která je v mé práci významně zastoupena, je Čapkovo dílo *Hovory s T. G. Masarykem*, jakkoli je toto dílo spoluurčeno Čapkem, čerpám z něho mnoho Masarykových názorů a postojů k důležitým otázkám náboženství, náboženské svobody, ale i pohled na Boha a Ježíše.

Dále bylo pro moji práci velmi inspirující dílo *V boji o náboženství*, kde se podle mého názoru nejvýrazněji formují osobní Masarykovy názory. Čerpám i z knih *Moderní člověk a náboženství* a *Masarykových sborníků (VII, VIII a X)*. Ve své práci též vycházím z myšlenek filosofa Erazima Koháka, u kterého se zaměřuji na knihu *Domov a dálava* (2009).

¹³ Ibidem, s. 281.

¹⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Demokratism v politice*. Praha: Studentská revue, 1912, s. 106.

¹⁵ NEŠPOR, Zdeněk. R. *Ne/náboženské naděje intelektuálů*. Praha: Scriptorium, 2008, s. 66.

1. MASARYK JAKO KŘEŠŤAN – VÍRA V PROZŘETELNOST

1.1 Cesta ke katolické víře

Cesta k víře nebyla pro Masaryka nikterak jednoduchá. Vyrůstal ve věřící rodině a již od svého dětství byl soustavně veden ke katolické víře. Přesto to byla cesta dlouhá, jelikož hloubal, poznával i pochyboval.¹⁶ Na Tomáše Masaryka působilo nejen katolické prostředí v jeho mládí a v čase dospívání, ale také několik jemu hodně blízkých osob. I přesto zůstal Masaryk celý svůj život věřícím. Během rozhovoru se spisovatelem Karlem Čapkem se Masaryk vyznal, že ve svém díle *Sebevražda* vyjádřil, co pro něho znamená ztratit víru: „Tou knihou jsem řekl, že život bez víry ztrácí jistotu a sílu; tím jsem vlastně řekl všecko.“¹⁷

Nejprve se Tomáš Masaryk s vírou seznámil ve své rodině prostřednictvím matky, jež na něho měla větší vliv než otec. Teresie Masaryková byla vychovávána v katolickém prostředí, a proto všechny své děti učila katolické víře. Karel Čapek se o Masarykově matce zmínil i ve svých *Hovorech s T. G. Masarykem*, kde konstatoval, že se jednalo o velmi zbožnou ženu, která ráda chodila do kostela.¹⁸ Masaryk prozradil Karlu Čapkovi, co ho v dětských letech na katolicismu zaujalo: „... živější transcendentism; pak katolický univerzalizm, ta mezinárodnost a světovost. Potom ten energický duch propagandy a misionářství. Pak máte to úsilí o jednotný názor na svět a na život. A konečně na katolicismu imponuje jeho církevní organizace a její autorita.“¹⁹

Další osobnost, která Masaryka silně ovlivnila, byl kaplan z Čejkovic a Masarykův katecheta²⁰ František Satora, jenž se spolupodílel na Masarykově dlouhé cestě za vzděláním. Půjčoval mu knihy, rád s ním diskutoval a podporoval ho i v následném studiu. Satora mu byl příkladem přesto, že nesouhlasil s vrchností světskou i duchovní.²¹

Masaryk šel po Satorově návrhu roku 1865 do Brna studovat na německé gymnázium.²² V této době se Masarykovi zásadním způsobem změnil život, když ho v roce 1869 z gymnázia ředitel vyloučil.

Již z dětství si Masaryk v sobě nesl nemalé pochybnosti o fungování církví. Ty se na brněnských gymnazijních studiích potvrdily. Bylo zde stanoveno pravidlo, že všichni studenti

¹⁶ MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*. Praha: Nakladatelství Primus, 2002, s. 14.

¹⁷ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha. Československý spisovatel, 1990, s. 94.

¹⁸ *Ibidem*, s. 12.

¹⁹ *Ibidem*, s. 43.

²⁰ Katecheta – učitel náboženství nebo ten, kdo připravuje a vede děti či dospělé v katolické církvi.

²¹ MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*. Praha: Nakladatelství Primus, 2002, s. 11 a 12.

²² *Ibidem*, s. 13.

se museli vyzpovídat ze svých hříchů katechetovi. Masaryk však argumentoval tím, že mu Bible svatá nic takového nepřikazuje a svou zpověď odmítl. Již tehdy se svým postojem vzepřel církvi, ale věřit v Boha nepřestal. Jen se utvrdil v přesvědčení, že není nutné zaslepeně poslouchat církev s její vírou ve zjevení a zázraky. Domnívám se, že již tehdy věřil v pokrok, který tuto dobu dávno překonal.²³

Masaryk byl předtím doporučen jako výpomoc s učením do rodiny Antona Le Monniera, policejního prezidenta, jehož čerstvě jmenovali ředitelem policie ve Vídni. Masaryka si policejní ředitel pro jeho znalosti a vlastnosti velmi oblíbil, a proto si ho vzal s sebou a nechal ve Vídni na gymnáziu dostudovat.²⁴

Po maturitě Masaryk nastoupil ve Vídni na univerzitu. Velký vliv na mladého Masaryka pak měl zejména jeho vídeňský profesor Franz Brentano (1838-1917). Masaryk na jeho uvažování pak takto zareagoval: „Bylo jako břitva!“²⁵ Masaryka zejména zaujal Brentanův kritický postoj k náboženství. Lze jen spekulovat, jestli po svém vystoupení z katolické církve nebyl Brentano přikloněn spíše k deismu²⁶, jak se o tom zmínil i Masaryk. Toto myšlení se zdálo být v sedmdesátých letech Masarykovi blízké. „V čem máme vidět to dobré a nejlepší, které je konečným účelem všeho stvořeného? Je mu to imanentní nebo transcendentní?“ Odpoví: „Obojí a označuje za transcendentní cíl božskou prapříčinu, kterou se všechno usiluje napodobovat, za imanentní cíl však označuje celek světového řádu.“²⁷

Myšlení přibližující se k deismu mělo na Masaryka velký vliv po celý život. Hlavní Brentanova myšlenka o původu mravního jednání se mu líbila natolik, že mu ani nepřišlo na mysl, že tato slova nesděloval on sám: „Nebudu se zdržovat tím, jak mocnou se tato sankce prokazuje. Každý si jistě spíše řekne ‚budu se chovat správně‘ než ‚budu jednat zvráceně‘... Ale již dost, pravda sama promlouvá a kdo se pravdy drží, slyší její hlas.“²⁸ Masaryk potřeboval slyšet hlas pravdy, který by se ztotožnil s osobní rovinou Masarykovy náboženské víry. To bylo pro něj ve skutečnosti nejdůležitější.

²³ MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*. Praha: Nakladatelství Primus, 2002, s. 16 a 17.

²⁴ *Ibidem*, s. 17.

²⁵ *Ibidem*, s. 19.

²⁶ Deismus – označuje koncepci náboženství, která připouští pouze rozumové, nikoli nadpřirozené (např. zjevení) důvody.

²⁷ BRENTANO, Franz. *O původu mravního poznání*. Praha: 1.vyd. Naše vojsko, 1993, s. 38.

²⁸ *Ibidem*, s. 35.

1.2 Masaryk, víra v Prozřetelnost

Masaryk si celý život uvědomoval Boží přítomnost, věřil na Božské vedení. Víra pro něho znamenala velmi niternou záležitost, svůj život žil „*sub specie aeternitatis*“ a byl to život prožitý před „tváří Boha“.

A Boží přítomnost, nikoliv teologická věrouka je hlavním pramenem pro Masarykovo vnímání Prozřetelnosti.²⁹

Masaryk věřil, že Prozřetelnost ovlivňuje celý náš život. „Věřím v teleologii, věřím, že každého z nás vede Prozřetelnost – jak, to ovšem povědět neumím.“³⁰

Vírou v Prozřetelnost se Masaryk utvrdil v tom, že existuje-li Bůh, má svůj plán ve vesmíru a život Masarykův je řízen vlastním Božím plánem. „Každý, kdo přemýšlí o životě a o světě, bude vidět ve vesmíru, sebe samého v to zahrnuje kosmos, řád a smysl, a ne hromadu náhodných jednotlivostí – člověk bude na sebe hledět jako na spolupracovníka Boha tvořícího a řídícího.“³¹ Masaryk žil v představách, ve kterých Bohu jako dělník Boží pomáhá pracovat na uskutečňování Božího plánu („synergismus“)

I čas, který dostal člověk přidělen k pobytu na zemi, je dán Prozřetelností: „... lidé umírají ve chvíli, kdy řekli své slovo, vykonali své dílo.“³² Masaryk věřil, že po lidské smrti bude všem zemřelým dovoleno se i nadále rozvíjet. Předpokládal, že to platí i pro ty, kteří odešli z pozemského světa předčasně.

1.3 Synergismus

„Člověk je podle obrazu božího, Bůh nemohl stvořit člověka jinak než k svému obrazu a podobnosti; z toho pro člověka plyne uvědomělý synergismus, součinnost s vůlí boží.“³³ Bůh chce po nás vědomou spolupráci „na Božím tvoření“ a „řízení“ světa.

Masarykův synergismus nelze chápat ve smyslu spásy každého jedince vzhledem k tradici náboženského kontextu. Masaryk usiloval zejména o kolektivní spolupráci, díky které docházelo k utváření společnosti nové, sociálně i demokraticky spravedlivé. Synergismus označil jako vědomou spolupráci na uskutečnění plánů Prozřetelnosti a rovněž i ideje lidskosti.³⁴

²⁹ KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava*. Filosofie Praha: Filozofický ústav AV ČR, 2009, s. 160.

³⁰ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 152.

³¹ LUDWIG, Emil. *Duch a čin*. Praha: Česká expedice a Riopress, 1996, s. 58.

³² POLÁK, Stanislav. *Masarykovo náboženství*. In: Masarykův sborník X, 1996-1998, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000. s. 31.

³³ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 250

³⁴ MASARYK, Tomáš. *Česká otázka*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 10.

2. FILOSOFIE A TEOLOGIE

2.1 Masarykova filosofie

Tematicky je Masarykova filosofie dost obširná, jelikož ji sám neshrnul do uceleného díla. Masaryk byl sice převážně kritikem, ale měl zcela určitě i vlastní stanovisko, jinak by pro něho nebylo možné kritické postoje realizovat. A tak máme možnost pracovat pouze s jednotlivými okamžiky, které dokázal Masaryk reflektovat svým vnímavým postřehem. O Masarykovi se ví, že byl filosofem pro tyto dané okamžiky. Soustavně si nepřestával klást obtížné otázky nad tíživými problémy, které přinesla jeho doba. To je hlavním důvodem, proč není možné jeho filosofii uchopit jako celek. Masaryk představoval sokratovský typ filosofa. Nezabýval se postoji a formováním pomyslné představy, ale důsledně hledal moudrost.³⁵ Příkladem je pro něho Sokratova „maieutika.“³⁶

Autorem *Filosofie T. G. Masaryka* je Lubomír Nový, který ve své knize o Masarykově filosofii napsal, že je převážně vědecko-racionální. Lidé však v ní chtěli nalézt prostředek, díky kterému by šlo zabránit šíření všeho mýtického a iracionálního. Jednoznačně ji však lze formulovat jako filosofii demokratickou. Bouřila se proti absolutismu, stejně jako aristokratismu a autoritářství. Absolutně jí byla cizí jakákoliv forma násilí.

„Hlavně však působila tím, že byla pokládána za filosofii humanistickou, za filosofii pro člověka a jeho život.“ Takto se k filosofii stavěl lid: „Viděli v ní zbraň proti schematismu, prušáctví, prázdné spekulaci, proti akademické neživotné filosofii.“³⁷ Masaryk k tomu sám poznamenal, že filosofii samotné jde v životě právě o tento význam. Toto stěžejní místo poté označil za centrum filosofie.

2.2 Věda, filosofie a svoboda

Erazim Kohák v publikaci *Domov a dálava* vysvětluje, že pro Masaryka byl životní úkol z postu filosofa vysvobodit lidstvo od pověr a nastolit zpět vládu kritického rozumu. Zdůrazňoval obrat k vědě, jako k objektivně živé skutečnosti v bezprostředním prožívání. Kohák však podotkl, že Masaryk vnímal slovo objektivní jinak, než mu rozumíme nyní. Pro objektivní používal příměr zdravý a neodepíral mu kvalitu ani hodnotu. Hodnotu pak chápal jako součást bezprostřední skutečnosti.

³⁵ MACHOVEC, Milan. *T. G. Masaryk*. Praha: Melantrich, 1968, s. 75 a 76.

³⁶ Maieutika – způsob, jakým, Sokrates vedl lidi k filosofickému poznání, dával jim přitom otázky, při nichž se rodily správné odpovědi a rovněž i poznatky.

³⁷ NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha: 1962, s. 79.

Věda umožňuje zpřístupnit realitu a zkoumá hodnotovou strukturu i smysl skutečnosti. Kohák uvedl jednu rezolutní tezi Masaryka, že „smysl“ je také „fakt.“³⁸ Úlohou vědy je charakterizovat smysl pochopený z bezprostřední zkušenosti. Ženoucí silou tohoto smysluplného uspořádání se stal pro Masaryka pokrok. Pokrok vnímal Masaryk aristotelsky, jako růst od zárodku k vyspělosti. Růst zde byl chápán jako základ hodnoty existence (smyslu), zároveň i podklad k morálce. Skutečnost byla pochopitelná, protože je v pohybu. To platí i pro jednotlivce ve společnosti. Růst k plné vyzrálosti člověčenství je smyslem i měřítkem hodnoty člověka, protože vyspělost je uskutečněním a naplněním lidských schopností. Toto jest základem Masarykova humanitního ideálu. Vyzrálý člověk se staví svobodně k vlastním rozhodnutím a je schopen nést za svá rozhodnutí zodpovědnost. Protikladem toho je život pod kontrolou druhého nebo v jakékoli podřízenosti např. na zevní instituci. Lidská bytost, která je nesamostatnou a nevypělou, je Masarykem nazývána nedokonalou.³⁹

Masaryk se snažil nalézt takovou praktickou vědu, která by lidi na přelomu epoch navzájem spojovala. Nechtěl nahradit náboženství filosofií, otázky metafyziky však chtěl vyřešit nábožensky a všechno, co se týkalo existence Boha, chtěl objasnit vědecky. Hlavním prvkem, který má společnost spojit, má být nadále náboženství jako praktická filosofie, píše Zouhar ve své *Cestě a odkazu T. G. Masaryka*. Přičemž věda praktická má rozum podřídit ideám mravním, a to povede k etické harmonii.⁴⁰

2.3 Bůh a teologie

Hlavní životní ideou byl Masarykovi Bůh. S Bohem prožíval Masaryk velmi intenzivní, niterný vztah a byl pro něho velkou inspirací. Novotný, autor díla *Korektiv Masarykovy filosofie* přemýšlel o Masarykově vztahu s Bohem takto: „Masarykův Bůh samozřejmě není Bohem křesťanství ani žádného jiného světového náboženství, není to Bůh teologie a už vůbec ne nějaké církve.“⁴¹ Pro Masaryka se stal Bůh živým, vnitřně prožívaným životním smyslem.

Masaryk tvrdil, že teologie není náboženstvím a ani jím být nemůže, významově se však stává jeho podstatnou součástí. Náboženství je hlavně o samotné praxi věřících, nejde tedy o zobecnění či o vymezení pojmů, ale o samotné činy, lidské chování a jednání. Masaryk prosazoval náboženství přírodní, jež není podepřeno zjeveními a zázraky. A k tomu pronesl:

³⁸ KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava*. Filosofie. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2009, s. 143.

³⁹ Ibidem, s. 144 a 145.

⁴⁰ ZOUHAR JAN. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 107.

⁴¹ NOVOTNÝ, Zdeněk. *Korektiv Masarykovy filosofie*. Praha: Filosofie, 2011, s. 154.

„A co se týče zjevení – srdce čisté a duch přímý nás spojují se skutečností. Zjevení nadpřirozeného neuznávám.“⁴²

Teologie se jeví jako nezbytný zdroj poznání (např. pro vědu), ale slovo „Boží“ jí nepřisluší, oznamoval Masaryk. Mnoho jedinců se vydávalo za toto slovo Boží. Masaryk varoval, že v průběhu dějin bylo kvůli náboženství použito i fyzické násilí. Dále odmítal akceptovat slepou víru a vyjádřil své tvrzení slovy: „Nechceme žít v náboženském špitále, chceme náboženství pro zdravé, energické, pro jasně myslící lidi, lidi ... nadšené pro pravdu.“ Vzorovým příkladem se ukázal Masarykovi Ježíš.⁴³

2.4 Vztah k Ježíši

Masaryk se k Ježíši, který byl jeho životním vzorem a učitelem, obracel velmi často. Ukázal Masarykovi lásku k bližním. Pro tuto lásku Ježíš žil, také o Bohu vyučoval. O svém vztahu k Ježíši Masaryk napsal: „Já dosud pokládám Ježíše za našeho nejvyššího učitele náboženství. Ježíše historického, ne dogmatického Krista, ne Boha, ale člověka, a právě jakožto člověka ho můžeme milovat, ctít, následovat jako svého učitele, vzor, ideál.“⁴⁴

Bohu Masaryk vyjádřil velikou úctu (*reverentia*). Milovat ho ale nelze, jelikož nejde mít lásku k bytosti, kterou nelze postihnout, objasnil Masaryk.⁴⁵

Pravé náboženství dle Ježíše vycházelo z mravního jednání a zbožného chování. Ježíšovo náboženství utvrdilo v Masarykovi víru, že je pravé, zřetelné, pronikající do našich životů. „Jít za Ježíšem, to je mi všechno,“ pronesl Masaryk k Čapkovi. Uvědomil si, že bez Ježíše by mnoho v životě nedokázal.⁴⁶

Také se denně věnoval modlení. Čím byla Masarykovi modlitba? „Modlitba mu byla soukromou bohoslužbou, povznesením mysli k Bohu, uvědoměním sebe sama, svého postavení ve světě a mezi lidmi, procítěním, tajemstvím vlastního života a všeho bytí, soustředěním v těžkých životních situacích.“⁴⁷ Pro Masaryka znamenal Ježíš převážně proroka, který šířil humanitní ideály mezi veškerý lid. Uznával ho též synem člověčím, který oplýval nikdy nekončící milující láskou ke všem svým bližním.

⁴² ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 230.

⁴³ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2003, s. 201.

⁴⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3.vyd. Praha: Čin, 1947, s. 29.

⁴⁵ POLÁK, Stanislav. *Masarykovo náboženství*, In: *Masarykův sborník X, 1996-1998*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 31.

⁴⁶ POLÁK, Stanislav. *Masarykovo náboženství*, In: *Masarykův sborník X, 1996-1998*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 32.

⁴⁷ Ibidem, s. 34.

Vztah člověka k Bohu vyjádřil Ježíš touto definicí: „Bůh je člověku otcem, my jsme mu syny. Toto je nová definice zbožnosti a náboženství, a tím křesťanství vyniklo nad starověk.“⁴⁸

Náboženství není pro Masaryka jen vymezení poměru člověka k Bohu, ale znamená i poměr člověka k člověku. K tomu se Masaryk vyjádřil, když poznamenal, že opravdová láska k bližnímu nemá zapotřebí dalších důkazů, protože čistá láska je sama důkazem.⁴⁹

Zbožnost se pro Masaryka stává věcí každého jednotlivce, ale již zde nefiguruje primární soustředění se na vlastní osobu (solipsismus). Být zbožný pro Masaryka značí uznat svět transcendentna, tzn. svět, který je mimo nás. Sem zařadil i Boha a své bližní.⁵⁰

2.5 Náboženská otázka

Náboženství bývá většinou lidové, kolektivní a národní. Masaryk ho vyjádřil jako neosobní a dogmatické, které má svou základnu v církevních institucích. Co znamená náboženství pro křesťany? A co má pro ně za význam? Náboženství je hodně složité a pohlcuje celou lidskou bytost a její život. Teologové a věřící lidé by zaručeně zmínili, že jim umožňuje spojení se s Božím záměrem, jenž nám vytýčil cíl. Ten však pro člověka zůstane skrytý. Sama víra vnáší řád a harmonii také přírodě. Člověk racionálně uvažující, nabývá pocitu, že je sám součástí tohoto řádu a díky tomu má možnost přemýšlet o svém bytí zde. Pro *Hovory* Karla Čapka vypracoval Masaryk rozbor svého pojetí náboženství a shrnul ho do několika bodů:

- a) Základním prvkem náboženství je teismus, včetně uznání Boha.
- b) Náboženství znamená víru a nepochybování.
- c) Náboženství si vytvořilo své učení (teologii) i dogmata.
- d) S náboženstvím je spojena víra v nesmrtelnost duší.
- e) Náboženství je zjevené, člověk toto zjevení přijímá skrze smysly a rozum.
- f) Zjevené náboženství (církevní) je v rozporu s přirozeným náboženstvím, které vyžaduje, aby teologie s náboženstvím uznaly vědu a rozum (náboženství ve sporu s vědou).
- g) Mystika je duševní, a ne smysly nazíraní na Boha.
- h) Náboženské poznání není ani smyslové ani rozumové (používá symboly).
- i) Božství jako nejvyšší autorita stanovuje pravdu.
- j) K náboženství neodmyslitelně patří bohoslužba, modlitba, oběti.
- k) Důležitým úkazem pro náboženství jsou zázraky.

⁴⁸ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha. Československý spisovatel, 1990, s. 298 a 299.

⁴⁹ Ibidem, s. 301.

⁵⁰ Ibidem, s. 301 a 302.

- l) Náboženství je v úzkém svazku s různorodým uměním (poezie, hudba, výtvarné umění).
- m) Náboženství utváří s věřícími společnou organizaci, která má nějaký vztah ke státu.
- n) O náboženství, lidském duchu pojednává teologie jako samostatná věda.⁵¹

⁵¹ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 255 a 260.

3. PŘESVĚDČENÍ, VÍRA, VĚDA

3.1 O přesvědčení, víře, rozumu

Masaryk byl ochoten přijmout jen teologii rozumově zdůvodněnou, na základě získaných zkušeností. Argumenty mu poskytoval rozum. Nejvýznamnější důkazy tvořily: „... účelnost světa, života, historického dějstva...“⁵² Samotný Bůh pro Masaryka znamenal „logos“ (rozum). Účelnost pak lze prokázat rozumem a zkušeností.

„To platí i pro zbožnost a náboženství: máme náboženské city, nálady a touhy, ale neměli bychom jich bez víry, a víra je soud, úsudek, přesvědčení – tedy činnost rozumová. Každá víra je koneckonců z rozumu, třeba z rozumu nedokonalého a chybujiícího.“⁵³ Masaryk byl přesvědčený, že není možné na víru spoléhat jenom tehdy, pokud zrovna prožíváme nějaké utrpení. Byl si však vědom toho, že lidský rozum je nedokonalý a lidé – tvorové chybujiící.

3.2 O duši

Masarykův zájem se týkal i problematiky lidské duše. Uvedl: „A nesmrtelnost duše plyne i z uznání Boha, z víry ve světový řád a spravedlnost. Nebylo by spravedlnosti, nebylo by dokonalé rovnosti, bez věčnosti duší.“⁵⁴ Duše představuje hybnou sílu, která pohání člověka a rozum ho utváří. Pokud by duše zanikla, s ní by odešlo i celé nitro člověčí, a že by nebylo už nic, si Masaryk nedokázal připustit. Věřil, že život na zemi nekončí a má pokračování na věčnosti. Zde se lidská duše musí neustále přibližovat k Bohu a podle toho je třeba se chovat. Svůj život žít s vědomím věčnosti a s ohledem na věčné ho i směřovat. Čapkoví prozradil: „Touha po věčnosti je hlavní pružinou našeho mravního vývoje, naděje nesmrtelnosti zesiluje nám duchovnost.“⁵⁵ Všechny lidské duše jako „nesmrtelná individua“ jsou si rovny a mají stejnou váhu. Z této hypotézy Masaryk vyvozoval i rovnost všech lidí. Základním pilířem byla pro něj demokracie. Rovné duše Masaryk vnímal jako možný metafyzický argument pro demokracii.⁵⁶ „Věřím, že každá duše je duši rovná, každá duše je svá, samostatná a svéprávná. Lidé se vyvíjejí jaksí vedle sebe, každý po svém; nemohou na sebe působit, opravdu působit jinak, než že druh druhu vzájemně pozná.“⁵⁷ Důležitá je starost o sebe, sebekontrola a snaha o zdokonalování.

⁵² ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 242 a 244.

⁵³ *Ibidem*, s. 303 a 304.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 246.

⁵⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*, Praha: Čin, 1947, s. 32.

⁵⁶ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 247.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 103.

3.3 O Božím řádu

V Čapkových *Hovorech* Masaryk přiznal víru v Boha, uznal Boha i jako stvořitele a ředitele všeho, přijímal determinismus, díky kterému je daný pevný řád s rozumným určením: „Ano, to se rozumí. Determinism znamená pevný řád v přírodě, v člověku a v společnosti a v jejich vývoji: všude přesná zákonost.“⁵⁸

Dle Masaryka se má člověk aktivně účastnit na dění ve světě, samozřejmou mu má být i účast na dění ve společnosti. Podle něj kauzalita umožňuje člověku žít ve světě, rozhodovat se, předvídat, připravovat se na základě promyšleného jednání na budoucnost. Masarykův člověk je předurčen k tomu, aby byl rovnocenným spolupracovníkem Boha. „Jsme vedle Boha a pod Bohem bytostmi autonomními; máme právo iniciativy a neseme i tíhu odpovědnosti.“⁵⁹ Každý jedinec si nese odpovědnost za svoje skutky a rozhodnutí. Bůh sice nepředepisuje pro lidské chování vzorce, ale pomáhá a vede člověka v jeho práci na díle. Před ním má každý jedinec určitou nezávislost a díky svobodě i odpovědnost.

3.4 O věčnosti

Věčnost znamenala pro Masaryka žít vlastní život teď, zde s ohledem „na věčnost“ a „k věčnosti,“ (*sub specie aeternitatis*). Není tedy nikterak vzdálená, je v každém dni přítomná: „Uznání podílu druhých lidí na věčnost, uznání nesmrtelnosti jejich duše je základem uznání jejich svobody a důstojnosti, a tedy i – základem demokracie.“⁶⁰ Zde je zřetelně vidět spojitost v myšlenkách Masaryka, jenž mluvil často nejen o životě věčném, ale zdůrazňoval i nutnost lidské svobody.

Život žitý ve věčnosti znamená, že v ní žijeme už nyní, nikoliv až po naší smrti, tvrdil Masaryk. Z toho pak usoudil, že lidé mají účast na věčnosti, věčné se nemůže chovat k věčnému lhostejně. To by si lidé měli uvědomit, uznat, že to je důvodem k součinnosti s Boží vůlí.⁶¹

3.5 O vědě

Vědním rozlišením se Masaryk zaobíral v mnohých svých dílech, zejména ve svém spise *Základové konkrétní logiky: třídění a soustava věd* (1885), ve kterém jsou již vědy sjednocené. Rozděloval vědy na abstraktní a konkrétní. K teoretickým vědám abstraktním přiřadil

⁵⁸ Ibidem, s. 249.

⁵⁹ Ibidem, s. 251.

⁶⁰ NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk. Problémové skici*. Brno: Doplněk, 1994, s. 99.

⁶¹ LUDWIG, Emil. *Duch a čin*. Praha: Česká expedice a Riopress, 1996, s. 57.

teoretické vědy konkrétní a vědy praktické. Masaryk organizoval vědy jejich vědním předmětem. Svět je poskládaný z jednotlivin, tvrdil Masaryk.

Jednotliviny lze označit za předměty našeho poznání. Cílem vědy je zejména poznávání těchto jednotlivin. Lubomír Nový v knize *Filosofie T. G. Masaryka* uvádí: „Pravým a konečným předmětem našeho poznání jsou ty jednotlivé, konkrétní věci.“⁶² Pojmu jednotlivého je pak umožněno spojit se s pojmem konkrétního. Jako se v poznávání společenském zdůrazňuje poznávání celého člověka, rovněž tak se u pojetí jednotlivého hovoří o „osobnosti“ věcí, o „konkrétní totalitě“ jednotlivin. Tuto soustavu jednotlivin (individuálností) nazval Masaryk „realismem.“ Masarykův realismus je snahou o poznání, jde mu zejména o vědeckou metafyziku, ve které tvoří svět: „Soustavu jednotlivých věcí, jako harmonickou soustavu jednotlivin, ‚osobností‘ – boha, člověka, biologického individua, chemického prvku, věci hmotné a duchovní povahy. Cíl našeho poznání se nachází v poznání jednotlivin, tj. ‚věcí samých.““⁶³ K tomu je zapotřebí si uvědomit vztahovost mezi věcmi. Rozdíl Masaryk viděl mezi poznáváním abstraktním a konkrétním. Poznávání „věcí samých“ je podle něj výsadou konkrétního poznání, abstraktní poznání je pak umožněno díky poznání zákonů a všeobecných vlastností věcí. Masaryk prohlásil: „Vědecké poznání za abstraktní, obecné, analytické.“⁶⁴ Sám si však určil cíl v poznání jednotlivin v jejich „konkrétní totalitě“, jde mu o poznání „plnosti života a jednotlivých věcí.“ Podle Masaryka není v jednotlivém možné nalézt obecné. Základním faktem zůstává, že Masaryk svoji vědu stavěl na abstraktním poznání. „Věci samy“ – hlavní cíl vědeckého poznání – tak vědeckému, abstraktnímu poznání neustále unikají.“ Ani tento zcela zásadní rozpor se nezjevil tam, kde Masaryk zaznamenal největší míru zásluh poznání abstraktního. Tvrdil že: „Pomocí abstraktního poznání – především pomocí zákonů – uskutečňujeme vědecký, racionální výklad jednotlivin i světového celku.“⁶⁵ Tady je možné reálně shledat Masarykovy úvahy jako nejvědeckější. Také v duchu pozitivistickém dle pravidla „vědět – předvídat – jednat.“

⁶² NOVÝ, Lubomír. *Filosofie T. G. Masaryka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, s. 36 a 37.

⁶³ *Ibidem*, s. 43.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 44 a 45.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 46.

4. BOJ PROTI TEOKRACII

4.1 Krize víry ve světě i v Čechách

Křesťanství vystřídalo židovské náboženství. Vzniklo však z mýtu a řecko-římské filosofie. Církevní představitelé, v jejichž čele byl papež, představovali sociálně morfistický monoteismus (jednobožství) s prvky polyteismu (mnohobožství). Církev od svého poddaného lidu požadovaly absolutní poslušnost, tj. naprosto slepou víru. Lidé museli být oddanými služebníky. Všechno navenek působilo zcela jednotně.⁶⁶ Po vyhlášení „papežské neomylnosti“⁶⁷ koncilem ve Vatikánu bylo jasné, že tento dogmatismus uškodil Ježíši s jeho učením, protože se vzdaloval lidu. Ve dvanáctém století katolicismus zaznamenal veliký úpadek, svůj vrchol měl ve století čtrnáctém.⁶⁸

Češi nechtěli již papežskou teokracii. Začali se bouřit. V českém bratrství pak viděli cestu k reformaci, poté opětovné nastolení mravního a náboženského řádu. Církevní představitelé nerozpoznali, že se církev již neúnosně vzdálily svému původnímu poslání a došlo k odcírkevňování. Masaryk pravil: „Poctivý Čech, Čech uvědomělý, nemůže se spokojit protireformačním katolicismem, ani se nezastaví na ortodoxním protestantismu⁶⁹, nýbrž bude usilovat o náboženské obrození směrem naší reformace, zejména Bratrství, duchem tužeb nových lidí nejpokročilejších a nejduchovnějších. A především je úkolem právě nás Čechů náboženský vývoj pozitivní, nikoli pouze negativní.“⁷⁰

4.2 Masarykovo nové náboženství

V tehdejší době Masaryk svým přístupem k náboženství veřejnost i církev dost šokoval. I když se vracel do minulosti k odkazu Husa, který se zaměřil zejména na nápravu mravů ve společnosti, česká reformace náboženství se nesla již v duchu „masarykovském“. Náboženství mělo být obsaženo v celém lidském životě jako souhrnné a naplněné pravdivostí. Nové náboženství je přesvědčením, rozumem i láskou k bližnímu. Rozumný člověk věří: „Co nemohu přijmout rozumem, nemohu přijmout ani vírou...“⁷¹ Masaryk byl přivyklý řídit se v životě spíše svým rozumem, a také jeho rozkol s církví se nesl v tomto duchu.

⁶⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. Praha: Čin, 1947, s. 37.

⁶⁷ Neomylnost papeže – vyhlášena na prvním vatikánském koncilu v roce 1870, týkala se převážně oblasti víry a mravů.

⁶⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. Praha: Čin, 1947, s. 37.

⁶⁹ Ortodoxní protestantismus – pravoslavný směr reformované katolické církve.

⁷⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. Praha: Čin, 1947, s. 44.

⁷¹ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 144.

Otakar Funda nazývá ve své práci *Cesta a odkaz T. G. Masaryka* náboženství spojované s Masarykem jako racionální teismus, jenž upřednostňuje význam rozumového uvažování o Bohu. Tento přístup Funda vysvětluje následovně: „Myslet si svět s Bohem se mnohým může jevit jako absurdní. Myslet si svět bez Boha, tj. že vše je jen tok dění bez garance posledního smyslu, je neméně absurdní. Rozumovým přemýšlením o životě a o světě, jeho počátku a smyslu, dochází racionální teista k přesvědčení, že představa života a světa s Bohem je rozumnější, než představa života a světa bez Boha.“⁷² Masaryk věřil, že díky Bohu, jenž mu byl zárukou, má mravní chování velký význam, a to nejen v osobním, ale i ve veřejném životě, a také v celém směřování dějin.

Masarykovo náboženství je sice příznačné, ale jasně a pevně dané. Soubigou odhalil v práci o *Tomáši Garrigue Masarykovi* svůj postoj, který vyjádřil slovy: „Pro Masarykovo náboženské myšlení je typické, že se velmi často uchyluje spíše ke křesťanským pramenům než k výkladům křesťanství.“⁷³ Hlavním pramenem byla Masarykovi evangelia, také staré křesťanské spisy. Co je pro Masaryka stěžejním v náboženství a v náboženské víře, je pro demokracii stejně důležitým. Mezi hlavní principy se řadí úcta k lidské existenci, respekt, otevřenost a tolerance. Stejně tak i láska, pravda a přirozenost.

Čapkovi Masaryk vysvětlil: „Jen když je člověk k člověku naprosto pravdivý a otevřený, lidé se opravdu poznávají; ale bez lásky není pravdy; bez pravdy a bez lásky nemůže člověk poznat člověka.“⁷⁴ Masaryk pobízel k opravdové zbožnosti, opravdovosti života. „Opravdovost – to je tajemství světa a života, to je svátost náboženská a mravní.“⁷⁵ Náboženství, jež bylo Masarykem viděno v těžké krizi, a to zejména po stránce duchovní, bylo jedním z důvodů zvýšeného počtu sebevražd. Církve žily z dogmat z mýtů a byly dávno přežitě. Masaryk věděl, že hlavní úlohu dnes zastává věda a rozum. Věřil, že po smrti přijde život věčný a je třeba se na to připravit. Masaryk vyžadoval každodenní náboženskou praxi. Důležitou roli u něj hraje také filosofie vědy, která se zabývá postoji k životu.⁷⁶ Masarykovo „nové náboženství“ má být takové, aby se se dalo prověřit, kriticky posoudit: „Chceme náboženství duchovní, ne materiální.“⁷⁷ Doposud bylo náboženství jen formálně materialistické, chybělo duchovno a praxe věřících.

⁷² BRABEC, BROKLOVÁ, FUNDA. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 135.

⁷³ SOUBIGOU, Alain. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha: Paseka, 2004, s. 75.

⁷⁴ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 95.

⁷⁵ Ibidem, s. 166.

⁷⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. Praha: Čin, 1947, s. 20.

⁷⁷ Ibidem, s. 26 a 27.

Náboženství bylo pro Masaryka veliké téma a stále se k němu navracel. Chtěl po něm, aby naplnilo danou funkci a roli ve společnosti. Žádal, aby náboženství bylo schopné zodpovědět otázky doby. „Moderní člověk a Masaryk sám je klasickým myslitelem moderny.“⁷⁸ Nejde, aby se již držel křesťanské nauky. Neustále vyvstává: „Odkud, k čemu, kam a proč?“⁷⁹ I v moderním náboženství zůstávají tyto vyřčené otázky stále aktuální.

4.3 Církev na pomezí 19. a 20. století

Na začátku je nutné vysvětlit, jak vypadalo náboženství na konci 19. století. V tuto dobu byl v českých zemích zaznamenán zvýšený počet ateistů. Působila zde katolická církev, jež měla největší počet svých stoupců. Současně s ní tu byly i církve protestantské, židovské a mnohé jiné náboženské uskupení. Rok 1861 byl pro katolickou církev zlomovým, jelikož v něm ztratila své zásadní postavení ve státě. I přesto v této církvi zůstalo nejvíce věřících.

V době Rakouska – Uherska byla církev katolická spojena s habsburskou monarchií a nejvyšší církevní představitelé v ní dávali největší podporu svým panovníkům. Chudí věřící, ale tento postup vnímali jako postoj protičeský. Po konciliu ve Vatikánu, kdy se církev postavila proti navrženým omylům a změnám, se zvedla mnohem větší vlna kritiky církve i z řad věřících.

Samotná církev v době Rakouska – Uherska byla lidmi vnímána velmi negativně. Nové náboženské instituce po roce 1918 způsobily přesun věřících. Mnozí z nich také zúčtovali s monarchií svým vystoupením z řad církve.

V nové době se Československý stát snažil mít stejné podmínky ke všem věřícím i církevním institucím. Tato snaha ve stabilizaci vztahů státu a církvi byla ustanovena v písemné podobě, a to v *Modeum vivendi*⁸⁰, které bylo sjednáno mezi státem a Vatikánem.⁸¹

4.4 Sebevražda jako duchovní krize ve společnosti

Masaryk považoval krizi moderního člověka, především za duchovní krizi v životě lidstva. V roce 1881 na vídeňské univerzitě obhájil svoji habilitační práci, jež byla po několika úpravách vydána knižně pod názvem *Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation*.⁸² V přeložené podobě *Sebevražda jako masový jev moderní civilizace*.

⁷⁸ BRABEC, BROKLOVÁ, FUNDA. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 139.

⁷⁹ Ibidem, s. 132 a 139.

⁸⁰ *Modeum vivendi* – Dokument o normalizaci vztahů mezi státem a Vatikánem v roce 1928.

⁸¹ NEŠPOR, Zdeněk. R. *Ne/náboženské naděje intelektuálů*. Praha: Scriptorium, 2008, s. 47, 48, 49 a 51 s.

⁸² PAZDERNÍK, Vladimír. *Masarykovo náboženství*, In: *Masarykův sborník X, 1996-1998*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 58 a 59.

Zde bude nutné uvést definici pro pojem sebevraždy. Masaryk ve své knize napsal že: „Je sebevrahem ten, kdo činí svému životu konec úmyslně a vědomě, kdo si smrti jako takové přeje a je si jist, že si svým jednáním nebo opomenutím smrt přivodí.“⁸³ Masaryk takovou sebevraždu vnímal jako sebezabití.

Jeho vědecky zpracovaná kniha, týkající se sociologického výzkumu sebevraždy, byla na území Čech zaznamenána poprvé v historii. Masaryk se v ní pokusil objasnit důvody zvýšeného výskytu sebevražd v moderní společnosti. Skoumal mnoho vlivů, které by mohly mít s tímto jevem souvislost, například sociální, historické, přírodní a mnohé další.

Na začátku práce se Masaryk zmínil o vnějších vlivech přírodních, od nichž přešel k vlivům vnitřním, tedy psychologickým. Dále se věnoval vývoji sebevraždy v zemích Evropy.⁸⁴

Sebevraždu rozlišoval Masaryk buď jako nepřirozenou, zaviněnou člověkem, bez vědomého úmyslu si smrt přivodit. Sebevrahem byl pro něho rovněž člověk, jenž si smrt zvolil zcela záměrně. K problému se Masaryk vyjádřil: „Povšechně je společenský jev sebevraždy jako každý společenský zjev, který se zakládá na svobodné vůli, podmíněn všemi těmi příčinami, jež vůbec mohou na takové jevy působit.“ Přesto, že se zdá být sebevražda svobodnou vůlí lidského jednání, mohla být způsobena i vlivem přírody či člověkem samotným.⁸⁵

Posledním pojmem, o kterém se v této souvislosti Masaryk zmínil, je problém týkající se sebeobětování, jež sám zařadil mezi nejvýše postavenou lidskou ctnost.⁸⁶ Potíže týkající se sebevraždy jsou podle Masaryka úzce spojeny s „moderní krizí.“ Člověku chybí jednotný výklad světového názoru. Ve společnosti dochází ke krizím, které u lidí způsobují pocit beznadějnosti, prožívají skepsi spojenou se zoufalstvím. Další záležitostí nesoucí celospolečenskou krizi byla vzdělanost. Podle Masarykova statistického výzkumu, jenž si provedl, bylo zřejmé, že vzdělání úzce souvisí s mírou sebevraždy. Člověk, který dosáhl nižšího stupně vzdělanosti, se méně zamýšlí nad způsobem svého bytí, a tak je u něj počet sebevražd méně početný než u vzdělanějšího jedince. Ten více uvažuje nad smyslem lidského bytí: „Vědecký a filosofický intelektualismus přivádí člověka neharmonickým diletantismem k zoufání... Moderní vzdělanec nabývá sice jasnosti, ale ztrácí klid.“⁸⁷

⁸³ MASARYK, Garrigue Tomáš. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998, s. 16.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 143.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 19.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 16.

⁸⁷ MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*. Praha: Jan Laichter, 1934, s. 31.

Ztráta víry a náboženství se Masarykovi jevily jako jeden z nejpodstatnějších důvodů vedoucích k sebevraždě. Masaryk si uvědomoval, že náboženství dává člověku pravidla a řád. Mravním zákonem se lidé mohli řídit. Víra podle Masaryka vnášela pozitivní myšlenky, nikoliv rozmrzelost ze života a nespokojenost. Absence Boha u moderního člověka vyplynula z důvodu chybějícího náboženského cítění a rovněž z ustavičného hledání jistot. Masaryk usoudil, že: „Rozum ponecháváme vědě, cit pak náboženství a církvi, v něž už nevěříme a kterým už nedůvěřujeme – a to je jediná, ale ohromná chyba naší civilizace.“⁸⁸

Kdykoliv víra uvnitř společnosti mizí, zjistil Masaryk, zvýší se počet sebevražedných úmrtí. Odhalil, že se ztrátou víry se vytrácí současně i rovnováha mezi složkou fyzickou a duševní. Díky této ne-harmonii lidí vzniká osobnostní krize, následně pak mohou vzniknout i důvody pro sebevraždy. Náboženství však by takovým důvodem být nemělo.⁸⁹

Bezbožnost společně s neúplnou vzdělaností, stejně tak i neúplnou vědou a v neposlední řadě i morální úpadek stojí ruku v ruce za společenskou nedůvěrou a nepokojem. To pak vede k pozbytí vyrovnanosti, což je živnou půdou pro sebevražedné skutky uvedl Masaryk. Ze všech již popsanych skutečností vyvodil jeden závěr, jenž lze nalézt v pravé zbožnosti a obhajoval ho takto: „Kdyby lidé mohli být přísně katolickými, tedy by sebevražednost jistě vymizela.“⁹⁰

Dle mého úsudku Masaryk brzy pochopil, že se nové moderní náboženství stalo ve společnosti nezbytné pro zachování řádu. Masaryk požadoval celkovou reformu církvi, včetně jejich představitelů, kteří se chovali podle něj amorálně.

4.5 Demokracie, humanita a víra

Staré vlády uznávaly autoritu božstva. Z Boží vůle vládnoucího panovníka považoval Masaryk za dávno přežitou teokracii. Všechny staré režimy opřené o božstvo byly buď aristokratickými, absolutistickými nebo teokratickými. Vládli-li v nich vládci s kněžími, nazýval je Masaryk buď přímo či nepřímo teokratickými. Pozvolna a vývojem došlo k překlenutí teokracie na demokracii, což stvrdil Masaryk větou: „Označil jsem teokracii za předchůdkyni demokracie.“⁹¹

Humanita s demokracií jsou vzájemně propojené a nelze je oddělit, pokud má vzniknout opravdová demokracie. Avšak tento záměr musí být cílem celé naší společnosti. Masaryk neměl rozpor mezi humanitou a láskou k vlasti. Každá etapa sebou přináší jisté problémy ve

⁸⁸ MASARYK, Garrigue Tomáš. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998, s. 139.

⁸⁹ MASARYK, Garrigue Tomáš. *Sebevražda*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2002, s. 143.

⁹⁰ ŠIMSA, Jan. *Masarykův sborník VII*. Praha: Československá akademie věd, 1992, s. 252.

⁹¹ LUDWIG, Emil. *Duch a čin*. Praha: Česká expedice a Riopress, 1996, s. 144.

vnímání podoby a pojetí světa. Naše jednání by mělo být založené na humanitě, a ta by se měla stát součástí celého našeho žití. Sami si zodpovídáme za to, jak žijeme, ať už každý sám nebo jako celek lidské společnosti. Masarykovy požadavky se jevily příliš složité. Přál si co nejvíce lidského a mravního chování. Pro některé jedince se právě toto jevilo jako velký společenský problém. Po přečtení knih s touto tematikou si myslím, že humanita pro Masaryka znamenala především zbožnost, lásku k bližnímu a vztah k Bohu.

V knize *Hovorů* se Masaryk vyjádřil i k demokracii: „Demokracie není jen formou státní, není jen tím, co je napsáno v ústavách; demokracie je názor na život, spočívá na důvěře v lidi, v lidskost a v lidství, a není důvěry bez lásky, není lásky bez důvěry.“⁹²

Masaryk neustále zdůrazňoval lásku, zbožnost a pravil: „Demokracie pravá, založená na lásce a úctě k bližnímu a k bližním všem, je uskutečňováním božího řádu na zemi.“⁹³

Ve stejné knize je také formulován Masarykův hluboce osobní důvod pro demokracii: „Nejhlubší argument pro demokracii – víra v člověka, v jeho hodnotu, v jeho duchovnost a v nesmrtelnou duši; to je pravá, metafyzická rovnost. Eticky je demokracie zdůvodněna jako politické uskutečňování lásky k bližnímu. Věčné věčnému nemůže být lhostejné, věčné nemůže věčného zneužívat, nemůže ho vykořisťovat a znásilňovat.“⁹⁴

Masarykův argument vyzněl sice přesvědčivě, ale jevil se mi v praktickém životě skoro nedosažitelným. Dovoluji si tedy s jeho názorem ne tak úplně souhlasit. Pokud se to dotýká otázky víry, domnívám se, že by si měl každý na tu svoji víru přijít sám. Nejde lidi přesvědčovat a nutit, proč a v co mají věřit, snad jim lze jen ukázat cestu, kudy a kam by se mohli vydat.

Knihou nesoucí název *Ideály humanitní* stojí za Masarykovým heslem „humanita“ – „člověčství“ – „člověčenství“. Lze z ní vyčíst veškeré ideje, touhy a potřeby moderního člověka. Humanitní ideál je zde základním pojmem, pokud se to dotýká věcí národnostních. Masaryk tvrdil, že člověk je idea humanitní a ukrývá v sobě i základní životní ideje, kterými jsou kromě ctnosti i pohled na život a svět. Všechno si neustále mění své role. Filozofie s vědou i rozum. V nové éře se prosazuje stále více demokracie. V 18. století byla vyhlášena práva pro člověka, z nich pak vyplynula práva na jazyk a příkladně i právo sociální. Za přirozený se zde pokládal ideál humanitní. Filozofie pak vše vysvětluje díky přirozenému rozumu. V průběhu 19. století jsou zaznamenány pokusy o náboženství humanity. I díky filosofii jsou zpracovávány ideály čistého člověčství.

⁹² ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 328.

⁹³ *Ibidem*, s. 328.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 327.

Za přirozený se pokládal ideál humanitní, jenž byl po kulturní stránce pro český lid osvícenský. Tento humanismus navázal na tradici českého bratrství. Idea humanitní se zdála být ideou národnostní. Z toho plyne, že národnost, stejně jako člověk, má být prolnta. Masaryk si byl vědom faktu, že ne každý národ zvládne usilovat o člověčenství rovnocenně. Malé národy se dostávají do jiného postavení než národy velké. Stát přesto národnostní ideu hodně upozadil.⁹⁵

4.6 Úkol demokracie

Kohák v díle *Domov a dálava* označil za hlavní cíl demokracie, vytvořit vyspělé jedince. Svoboda se spojila u velkého počtu jednotlivců s politickou svobodou, svobodou pohybu a mluveného slova. Pro Masaryka byla znakem vyspělosti a demokracie, dále přeskupením co největší míry odpovědnosti z různých institucí na samotné jedince. Masarykova demokracie rovněž zaručovala diskuzi jako součást a prostředek k vzniklé názorové pluralitě. Byla rovněž tolerantní vůči menšinovému názoru skupiny lidí, protože i jejich pohled bylo nutné zahrnout do možných řešení.

Masaryk si rozčlenil politické systémy na dva druhy. První autoritářské zařadil pod teokracii. Zde se autorita opírala o Boží milost. Lidé, neschopni vlastního rozhodování, museli mít svého pána, či vládce, který je ochránil před jejich vlastní omylností, ale zároveň jeho moc nepřicházela od jeho lidu, byla mu dána Bohem. Typem druhým se jevilo demokratické uspořádání, jež sám Masaryk uznával jako společenské zřízení nejvyšší a nejvyspělejší. Zde bylo možné plně zrealizovat vyspělé lidství. Podle tohoto rozdělení Masaryk chápal smysl celých dějin.

Dějiny byly příběhem lidí na cestě od teokracie k demokracii. Tento postoj měl Masaryk již před první světovou válkou, a ta byla i velkou zkouškou jeho myšlenkových úvah. Jeho plán však narušila, jelikož v ní poznával jen „agonický výkřik teokratického Rakouska.“ Masaryk doufal, že bude první světová válka v dějinách lidstva zároveň i válkou poslední.⁹⁶

⁹⁵ MASARYK, Tomáš. Garrigue. *Ideály humanitní*. Praha: Melantrich, 1990, s. 9 a 12.

⁹⁶ KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava*. Filosofie Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2009, s. 161.

5. MASARYK VE SPORU S KŘESŤANSTVÍM

Masaryk vždy nesouhlasil s křesťanskou myšlenkou dotýkající se zjeveného náboženství. Křesťanství chápal jako jedno z mnoha světových náboženství. Masaryk odlišná náboženství posuzoval podle jejich mravního úkolu. A přesto, že byl tolerantním k jiným náboženstvím, křesťanství vždy dával do jejich čela a zcela zavrhoval náboženství zjevené.⁹⁷

Masaryk svým postojem k pojetí náboženství popuzoval církevní hodnostáře: „Církev nám nestačí svým učením, nestačí nám svým vedením, nestačí nám svou mravností. Církev slouží mocným a bohatým a nepomáhají potřebným.“⁹⁸

Svémi názory provokoval Masaryk křesťany i v pojmech pro ně nedotknutelných, ve věcech Boha i Ježíše. Uznával Boha, uctíval Ježíše, ale nepřijal Boha, jako otce Ježíše Krista. V samotném Ježíši Masaryk neshledával Boha, viděl ho jako člověka. Cítil se být teistou ctícím Ježíše, ale nikoliv „křesťanským teistou.“⁹⁹

Jsem přesvědčena, že Masaryk byl zastáncem přirozeného vnímání náboženství a zjevení nebo zázraky striktně odmítal, přál si víru zcela jasně prokazatelnou. Nepřijatelnou se pro Masaryka stala neoprávněnost v přijímání víry, a proto upozornil: „...Kde lidem nestačí jejich rozum a soudnost, musejí si najít nějakou autoritu, noeticky často dost pochybnou; chtějí mít víru a jistotu, vem kde vem. Odtud slepá víra, pověra, církevnictví...“¹⁰⁰ Masaryk z tohoto závěru usoudil, že člověk chce svým myšlením nahradit autoritu samotného Boha.

Charakteristickým rysem moderní doby se Masarykovi jevil titanismus. Předlohou se mu stal Goethe se svým Titanem. Základním rysem titanismu, jak o něm psal Masaryk, byla vzpoura proti Bohu. Ve skutečnosti však byl titanismus revoltou proti lidské společnosti, ve které platí pravidla (zákony). Stal se také vzpourou proti přirozenému životu člověka a přírody. Titanismus lze zaznamenat nejen v dřívější době, ale setkat se s ním lze i dnes: „Titan bojuje proti Bohu, ale ve skutečnosti zápasí proti nejvladnější podstatě lidské organizace, proti zákonům, proti přirozenosti člověka i přírody.“¹⁰¹ Titanismus bojuje i proti vykořisťování, dobyvačné agresi, která je velmi nemorální, a proto také nemůže být úspěšný. Snem Titána bylo ovládnout celé lidstvo, když „Bůh je již mrtev“ (Nietzsche). Masaryk ale do popředí stavěl ideu drobnější práce, a ne vzpurné gesto Fausta (Titána). Hrdinství obyčejného člověka, a také pracovitost zaujímaly u Masaryka přední místo. Tento ideál se musel zdát tehdejší generaci ke

⁹⁷ FUNDA, Otakar. *Masarykovo náboženské myšlení*. in: Filosofický časopis 38, 1990, č. 4, s. 447.

⁹⁸ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk*. Praha: Svobodné slovo, 1968, s. 149.

⁹⁹ *Ibidem*, s. 150.

¹⁰⁰ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 228.

¹⁰¹ PETRUSEK, Miloslav. *Masaryk na prahu nového tisíciletí*. Karolinum 6. 3. 2000 - <https://www.cuni.cz/UK-1245-version1.pdf>

konci minulého století pramálo revoluční a pokrokový. Pokrok v této době nemohl znamenat nic jiného než vzpouru a revoluci.

„Masarykovy analýzy vykazují titanismus jako součást fenoménu romantické reakce na zhroucení dosavadní náboženské a církevní koncepce, jako dosazení lidské subjektivity na místo Boha, nahrazení Boží autority autoritou lidského rozumu.“¹⁰² V tomto duchu titanismu se rozkrývá naléhavá nutnost nového náboženství, které by díky svému postavení zastávalo chybějící autoritu „individuálního svědomí“.

Masaryk, však stále věřil, že existuje něco, co člověka samotného přesahuje, něco, co přesahuje samotné lidské myšlení, a proto se vyznal: „Vše, v to věřte pevně, jest v rukou vyšší moci!“ To, čemu se říká Bůh, považuje za „věčnou sílu“.¹⁰³

A této síle jde Masaryk otevřeně vstříc, rozmlouvá s ní a má pro ni povahu stálosti, svrchovanosti a nadpřirozena (transcendence). Tento zákon metafyziky vyvstává z „čehosi věčného“. Podle Masaryka se jedná o Boží prozřetelnost, ze které lidé ustanovují svoji naplněnost a svébytnost. K naplněnosti pak dochází u člověka sebezpřekračováním, jež se otvírá transcendenci. Ve věčnosti je zakotvena konečnost lidského života. Tímto zakotvením lidské žití naplní svůj pozemský význam.¹⁰⁴

Takto chápal Masaryk koncept identity moderního člověka, píše Jiří Olšovský: „Člověk nemá panovačně vystupovat, myslet, konat, neboť ho to přivádí jen do bezedných propastí nihilismu¹⁰⁵, z něhož není vyjití.“¹⁰⁶ Masaryk se bránil titanismu v podobě Fausta, ohrazoval se proti vyvyšování člověka nad Boha. Také vyzdvihoval metafyzickou rovnost mezi lidmi, jež se zakládala na nesmrtelné duši člověka, a odtud podle úvah Masaryka pramenila i víra v druhého člověka.

¹⁰² BEDNÁŘ, Miloslav. *Masarykův sborník VII*, Praha: Československá akademie věd, 1992, s. 287 a 288.

¹⁰³ OLŠOVSKÝ, Jiří. *Masarykův sborník VIII*, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993, s. 102.

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 102 a 103.

¹⁰⁵ Nihilismus – filozofický postoj popírající možnost pravdivého poznání, hodnot, autorit (např. existenci Boha).

¹⁰⁶ OLŠOVSKÝ, Jiří. *Masarykův sborník VIII*, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993, s. 103.

6. ZÁVĚR

Náboženství bylo pro Masaryka již od dětství základní složkou jeho duchovního života. Vyznával osobní prožívání víry. Masaryk se za svého života dovolával skutečné, živé víry, ale pochopení pro klasické náboženství neměl. Zvláště pak pojmy Bůh, víra ve zjevení a některé další skutečnosti, které obsahují náboženské nauky, považoval za dogmatické. Masaryk se snažil ochránit veřejnost před náboženskou nepravdivostí.

Díky křesťanství objevil Ježíše, ke kterému choval hlubokou úctu. Spatřoval v něm ale člověka. V jeho nekonečné zbožnosti viděl vzor a zároveň základ k našemu nově zformovanému náboženství.

Celé Masarykovo dílo bylo náboženstvím prolno. Uvědomoval si, že lidé již nevěřili katolické nauce se zjeveným náboženstvím a hledali si vlastní, mimo církevní cestu ke spiritualitě. Prostudovala jsem si velké množství literatury a na jejím základě usuzuji, že Masaryk svůj cíl nalézt východisko z náboženské krize spatřoval ve vývoji moderní doby, což přineslo i odvrácení se od mýtu, který věda překonala.

Přesto, že byl věřícím, stále hledal to „pravé“ náboženství, jemuž by mohl plně důvěřovat. Z toho je také zřejmá Masarykova změna víry, když přešel z původní katolické církve do církve evangelické. I nadále však nepřestával věřit, že tu jedinou, skutečně „pravou“ víru nalezneme. Masaryk neustále bojoval s církevním dogmatismem, což je zřejmé z celého jeho díla.

Po celý svůj život byl hluboce věřícím a upínal veškerou snahu na proměnu náboženství v takové, které by díky svému spirituálnímu vývoji vyhovovalo potřebám moderního člověka. Masaryk byl přesvědčený, že si to lidé obklopeni moderní vědou zaslouží. Náboženství podle Masaryka musí být postaveno na vědecké pravdě s podílem rozumu.

Od nového náboženství pak vyžadoval nikdy nekončící lásku k bližnímu, která má svůj základ položený na ideálu humanity. Masaryk si přál opětovné navrácení morálních zásad. Už netrval na víře ve zjevené náboženství, či bezmezném zbožňování Boha. Masaryk chtěl, aby se člověk zaměřil na sebe a svůj pobyt zde, na tomto světě. Nové náboženství bylo pro něj nutností z důvodu dnešních moderních lidí, kteří již dokážou samostatně rozumově myslet a vyhodnotit si svoji pravdu, jíž lze věřit. Masarykovo pojetí náboženství nemůže být jen rozumová úvaha, ale i zachycení daného bezprostředního prožitku. I když se na jeho náboženském vývoji velkou měrou podílel rozum, toto náboženství nikdy neopustilo křesťanskou půdu.

Budoucí generace by podle Masaryka měli žít s odkazem k věčnosti. Jedině víra v nesmrtelnost a věčnost duší lidu dodává naději.

7. PRAMENY A LITERATURA:

Literatura primární

- [1] BRABEC, BROKLOVÁ, FUNDA, ZOUHAR. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha: Lidové noviny, 2002.
- [2] ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Český spisovatel, 1990.
- [3] LUDWIG, Emil. *Duch a čin*. Přeložil F. Kubka. Praha: Česká expedice a Riopress, 1996.
- [4] KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava*. Filosofia Praha: Filozofický ústav AV ČR, 2009.
- [5] HAVELKA, Miloš. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha: Lidové noviny, 2002.
- [6] MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*. Praha: Nakladatelství Primus, 2002.
- [7] MACHOVEC, Milan. *T. G. Masaryk*. Praha: Melantrich, 1968.
- [8] MASARYK, Tomáš. *Česká otázka*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013.
- [9] MASARYK, Tomáš. *Moderní člověk a náboženství*. Praha: Masarykův Ústav AV ČR, 2000.
- [10] MASARYK, Tomáš. *Sebevražda*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2000.
- [11] MASARYK, Tomáš. *V boji o náboženství*. Praha: Čin, 1947.
- [12] NEŠPOR, Zdeněk. R. *Ne/náboženské naděje intelektuálů*. Praha: Scriptorium, 2008, s. 60 a 66.
- [13] NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha: 1962.
- [14] POLÁK, Stanislav. *Masarykovo náboženství*. In: *Masarykův sborník X.*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000.

Literatura sekundární

- [1] BRENTANO, Franz. *O původu mravního poznání*. Přeložil M. Hartl. Praha: 1.vyd. Naše vojsko, 1993.
- [2] FEURBACH, Ludwig. *Podstata křesťanství*. Přeložil T. Tatranský. Praha, 1954.
- [3] FUNDA, Otakar. *Masarykovo náboženské myšlení*. in: Filozofický časopis 38, 1990.
- [4] HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*. Brno: L. Marek, 2005.
- [5] KOLEKTIV AUTORŮ. *Filozofický slovník*. Olomouc, 2002.
- [6] MASARYK, Tomáš Garrigue. *Demokratism v politice*. Praha, 1912.
- [7] MASARYK, Tomáš. *Ideály humanitní*. Praha: Melantrich, 1990.
- [8] NOVOTNÝ, Zdeněk. *Korektiv Masarykovy filosofie*. Praha: Filosofia, 2011.
- [9] NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk*. Problémové skici, Brno: Doplněk, 1994.
- [10] OLŠOVSKÝ, Jiří. *Masarykův sborník VIII*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993.
- [11] PATOČKA, Jan. *O T. G. Masarykovi*. Kritické ocenění: Literární noviny 13/14, 2002.
- [12] PATOČKA, Jan. *Tři studie o Masarykovi*. Mladá fronta, 1991.
- [13] SOUBIGOU, Alain. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Přeložila H. Beguivinová. Praha: Paseka, 2004.
- [14] ŠIMSA Jan. *Masarykův sborník VII*. Praha: Československá akademie věd, 1992.

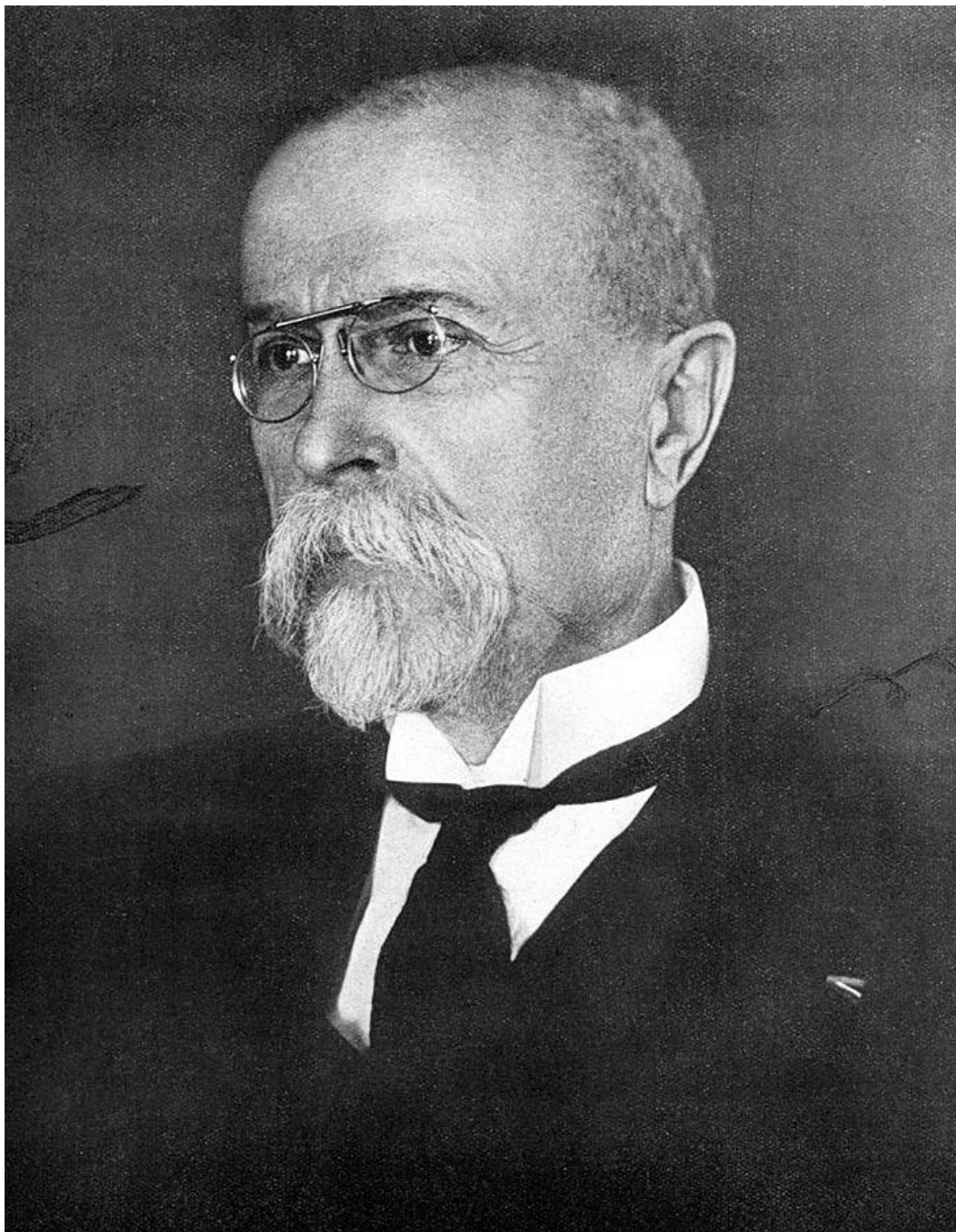
Elektronické zdroje

- [1] PETRUSEK, Miloslav. *Masaryk na prahu nového tisíciletí*. Karolinum 6. 3. 2000 - <https://www.cuni.cz/UK-1245-version1.pdf>

[2] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Tom%C3%A1%C5%A1_Garri%C4%81e_Masaryk_1925.PNG

PŘÍLOHY:

Obrázek 1:

T. G. Masaryk

Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Tom%C3%A1%C5%A1_Garrigue_Masaryk_1925.PNG

Motto: „Člověk mnoho vydrží, všecko má svůj cíl, a když se jednou odhodlal, že za ním půjde stůj, co stůj a doopravdy. Opravdovost – to je tajemství života a světa, to je svátost náboženská a mravní.“